

วิชาวรรณกรรมแบบเรียนภาษาไทย

THG4113

หัวข้อ แบบเรียนภาษาไทยในอดีต

จินตตามณีฉบับพระโหราธิบดี

**แบบเรียนภาษาไทยใน
สมัยกรุงศรีอยุธยา**

ชื่อแบบเรียนภาษาไทย
เล่มแรกของไทยชื่อใดกันแน่
???

จินตามณี
จินตามณี
จินตามณี

หนังสือจินตภาพ ของกรมศิลปากร (2543, น. 148) ที่เข้าใจว่าชื่อหนังสือนั้น ที่ถูกน่าจะเป็นจินตภาพ อย่างเดียว ก็เพราะคำว่า จินตภาพนี้เป็นชื่อของ แก้วสารพัดนึกอย่างหนึ่ง ซึ่งเชื่อกันมาแต่โบราณว่า ถ้าใครมีอยู่แล้วอาจนึกอะไรให้ได้ผลสำเร็จตามใจนึก ของผู้เป็นเจ้าของฉันใด ท่านผู้แต่งตั้งนามของหนังสือ นี้ ก็ฉันนั้น คือน่าจะตั้งใจให้มีความหมายว่าถ้า กุลบุตรผู้ใดเรียนได้ตามหนังสือเล่มนี้แล้วก็จะรู้ แต้กฉานในอักษรศาสตร์ของไทยได้เหมือนหนึ่งมีแก้ว สารพัดนึก คือจินตภาพ

ดังนั้นชื่อของหนังสือจึงน่าจะสรุปได้ว่า คือ

จินตามณี ซึ่งหมายถึง **แก้วสารพัดนึก**

ลิขิตวิจิตรด้วย

ศุภอรรถ

ต่าง**มณีจินดา**รัตน

เลอศแล้ว

อันมีศิริสวัสดิ

โสภาคย์

ใครรู้คือได้แก้ว

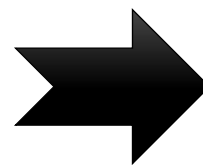
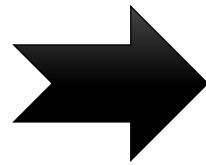
ค่าแท้ควรเมือง

ประเภทของหนังสือจีนตามฉี่

1. จีนตามฉี่ฉบับความแปลก

หมายความว่ามีความแตกต่างไปจากฉบับพระโหราธิบดี มี 2 ฉบับ คือ ฉบับสมเด็จพระบรมวงศ์เชอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ประทาน 1 เล่ม กับฉบับของหอสมุด 1 เล่ม ทั้ง 2 เล่มเป็นสมุดไทยดำเส้นรง

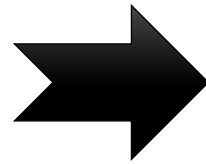
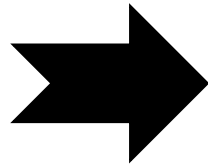

2. จีนตามฉี่ฉบับความพ้อง

หมายความว่ามีความส่วนใหญ่พ้องหรือเหมือนกันฉบับพระโหราธิบดี มี 4 ฉบับ คือ **ฉบับลายมือเขียนเก่าที่สุด** ซึ่งเป็นสมุดไทยดำเส้นรง **ฉบับนายมหาใจภักดิ์** (ผู้คัดลอก) มี 2 เล่มสมุดไทยดำ **ฉบับพระยาริเบศ** (ผู้คัดลอก) และ **ฉบับความกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส** มี 2 เล่มสมุดไทยดำ

ประเภทของหนังสือจินตามณี

3. จินตามณีฉบับ
พระนิพนธ์กรมหลวง
วงศาทิราชสนิท

4. จินตามณีฉบับหมอบรัดเล
เป็นฉบับที่พิมพ์หลาย ๆ เรื่อง
รวมไว้ในเล่มเดียวกัน มีประเภท
ก กา แจกลูก จินตามณีประเภท
มาลา และปทานุกรม

ในที่นี้จะอธิบายแบบเรียนจินตามณี 2 เล่ม ได้แก่

จินตามณีฉบับพระโหราธิบดี

จินตามณีฉบับแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ

ความรู้เกี่ยวกับจินตามณีฉบับพระโหราธิบดี

เป็นแบบเรียนที่ใช้ในการเรียนการสอนตั้งแต่สมัยของ **สมเด็จพระนารายณ์มหาราช** พระองค์เกรงว่าประชาชนจะเปลี่ยนศาสนาและนิยมชาติตะวันตก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระโหราธิบดีแต่งตำราเรียน “จินตามณี” ขึ้น

ความรู้เกี่ยวกับจินตามณีฉบับพระโหราธิบดี (ต่อ)

“จินตามณีฉบับพระโหราธิบดี” ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเป็นฉบับที่ยังมีเนื้อหาไม่สมบูรณ์ เนื่องจากถูกเผาเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่า เมื่อ พ.ศ. 2310 และต้นฉบับอาจสูญหาย การเรียบเรียงจึงได้จากความทรงจำของบางคน ประกอบการผสมส่วนที่หลงเหลือมาไว้เป็นเล่ม ทำให้เนื้อหาไม่ต่อเนื่องกันเท่าที่ควร

รายละเอียดในแบบเรียนจินตามณีฉบับพระโหราธิบดี มีดังนี้

เนื้อหาและการเรียบเรียง

เนื้อหาที่เป็นประโยชน์ในการแต่งคำประพันธ์

อักษรศัพท์ที่ว่าด้วยคำพ้องเสียง

อักษรศัพท์ที่ว่าด้วยการอธิบายความหมายของคำศัพท์

อักษรศัพท์ที่ว่าด้วยคำไวพจน์

คำที่ใช้ ส ศ ช (ร้อยเป็นคำประพันธ์) ไ (20 ตัว) ไ (80 ตัว)

การใช้ ฤ ฤา ฤ ภา

ตัวอย่างอักษรศัพทที่ว่าด้วยคำพ้องเสียง

พระบาท บาตรพระสงฆ์ บาศเชือกคล้อง เงินบาท บาดอาวุธ อุบาทวะ

ตัวอย่างอักษรศัพทที่ว่าด้วยความหมายของคำศัพท์

พรหม ว่าจำเรอญ พรุษ ว่าฝน พรุษ ว่าปีว่าอายุศม

ตัวอย่างอักษรศัพทที่ว่าด้วยคำไวพจน์

ช่าง คเชนทร คชินทร นาคินทร นาเคษ นาเคนทร

กริน คช คชา สาร หัตถี หัษดี

บุรุษ บุรุษษา บุรุษโซ บุริสสะ บุริสสะสะ

มานุษ มนุษย

ตัวอย่างการใช้คำ ส ศ ช

◎ สมบูรณ์สารครแลสิน   ฐสมุทสมสมร
สารถีสมรรถแลสลอน   แลตรัสสละสมาคม

ส

ศ

◎ โปศาชศิขรพิเศศ   แลศับทศรัทธา
ศัตรูแลศุขศุทธธา   ศรภขไศยรัศมี

◎ อักษรรากษชแลย์ก   ชแลเกษบุชบา
พฤกษาฤาษีบุรุชมา   หนูชยภิกษุเหาะหรรษ์

ช

การใช้ไม้ม้วน 20 คำ

- หนึ่งในสี่คือไม้ม้วน
ประกอบเป็นฉันทา
- ใฝ่ใจแลให้ทาน
ใครใคร่แลยองใย
- ใส่กลสไฟ้ไบ้
ใกล้ไบแลใช่จง

ไม้มลายอเนกา
ผู้พิเศศอย่าหลงไหล
ทั้งนอกโนแลใหม่ใส
อันใดใช่แลไหลหลง
ทั้งใต้เหนือแลใหญ่ยง
ฉี่สิบม้วนคือวาจา

การใช้ไม้มลาย 80 คำ

๑ ไม้พุงแลตบไต
แกไขวไวอา

แลเหงื่อไคอเนกา
ไศรยไคคตตี

๒ ไคคาวแลเรนไร
ไฉไลแลไพล่หนี

วิไนยไฉนแลไม้ตรี
แลไหล่ไพลแลแกว่งไกว

๓ ไศลไคแลไคษร
ฝักไห้แลไม้ไซร

แลสไบแลลูกไฟ
แลไอสุรยแหล่หลาย

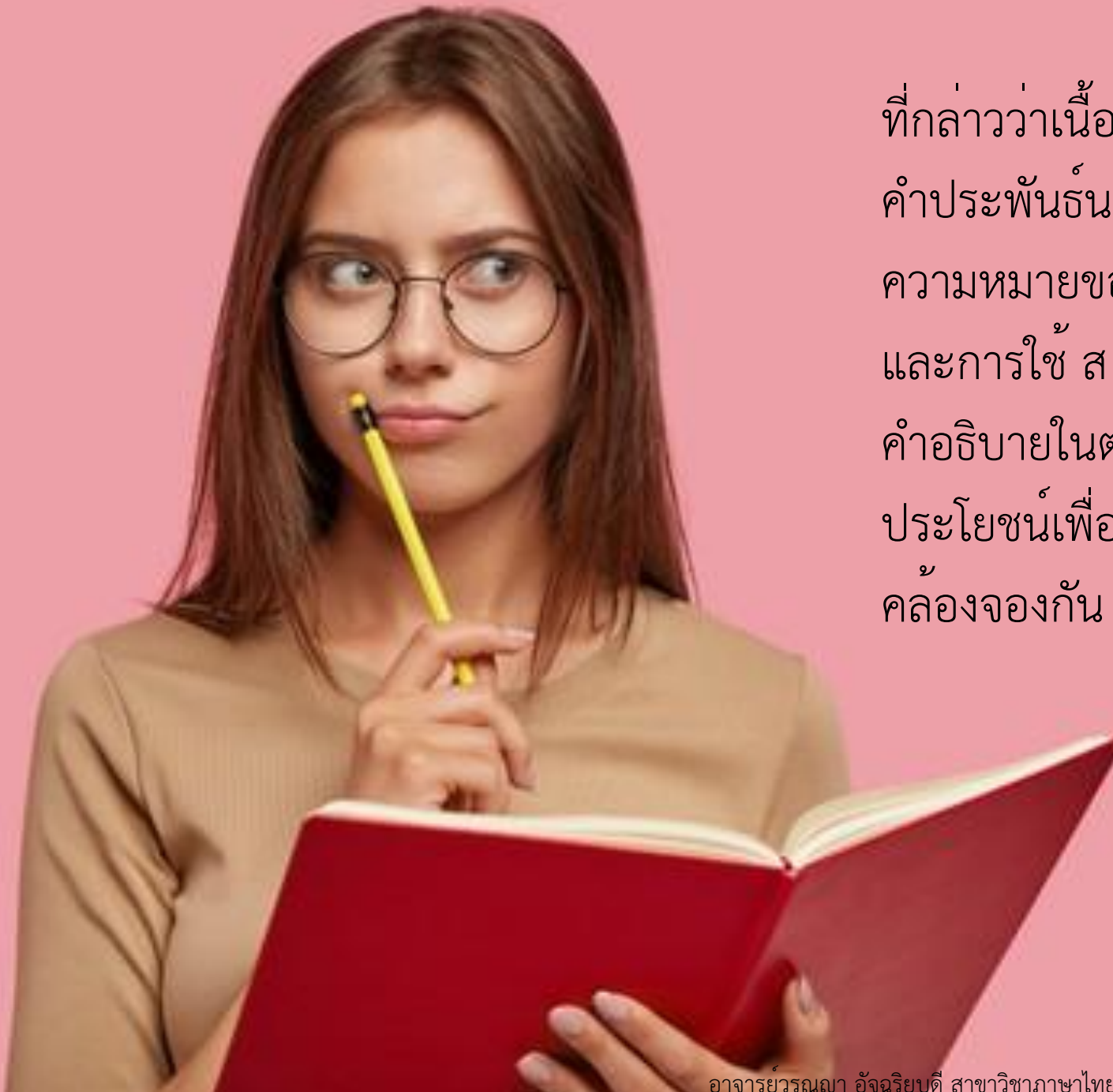
การใช้ ฤ ฤา ฤ ภา

● อนึ่งจึงให้ใช้
ภภาก็อำพล

ฤฤาใส่โดยดำกล

โวหารชอบสถารการ

บุทคลผู้ใดเขียนหนังสือกาพย์โคลงพาทย์ฉันท ให้ดูอักษร ๔ คือ ฤฤาภภา นี้ให้
ชอบกับกลอนควรจึงใส่ มิชอบกลอนอย่าใส่ ไม่รู้อ่านก็มีผิดเลย รู้อ่านก็ผิดกันแล
ผู้รู้เขียนให้เขียนดังนี้ ชอบฤทธิให้ใส่ฤทธิ ชอบบริทธิ ให้ใส่ริทธิ ชอบพฤษทร ให้
ใส่พฤษทร ชอบพรินทร ให้ใส่พรินทร ชอบ รี ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ชอบ ฤ ตัวนี้ให้ใส่ตัว
นี้ ชอบ รี ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ชอบ ฤ ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ชอบ ลี ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ชอบ ภ
ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ชอบ ลือ ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ชอบ ภา ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ตามอักษร จึงจ
ผิดกันเป็นกลอนแล ถึงข้าศึกชอบกลอนแล

ที่กล่าวว่าเนื้อหาส่วนนี้เป็นประโยชน์ในการแต่ง
คำประพันธ์นอกจากจะทำให้รู้จักคำศัพท์ และ
ความหมายของคำจำนวนมากจากหัวข้ออักษรศัพท์
และการใช้ ส ศ ษ ไ ไ แล้ว
คำอธิบายในตอนท้ายของแต่ละหัวข้อยังระบุไว้ถึง
ประโยชน์เพื่อการแต่งคำประพันธ์ให้ไพเราะ สัมผัสได้
คล้องจองกัน

*ใครหาเจอว่า ข้อความนั้น
คืออะไร พิมพ์มาในช่องแชท
ได้เลยค่ะ ....*

เนื้อหาด้านอักษรวิธีไทย

อักษร 3 หมู่ มีการแจกลูกโดยละเอียด คือ นำพยัญชนะทุกตัวประสมสระทุกเสียง มีการผันวรรณยุกต์อักษรทั้ง 3 หมู่ (ผันเฉพาะเสียงสามัญ เอก โท) เริ่มจากอักษรสูงและมีการบอกวิธีอ่านด้วย

ที่น่าสนใจ คือ การวางรูปแบบการผันวรรณยุกต์ให้เป็นไปตามการออกเสียงและคำอธิบาย เช่น อธิบายการผันวรรณยุกต์ของอักษรกลางว่าออกเสียงขึ้น-ลง เหมือนรูปจั่ว ดังนี้

อธิบายการผันวรรณยุกต์ของอักษรกลางว่าออกเสียงขึ้น-ลง เหมือนรูปจั่ว ดังนี้

อักษรกลาง ๙ แม่ นั่นคือ ก จ ฎ ฏ ด ต บ ป อ นี้คำต้นให้อ่านเป็นคำกลางแล้ว
จึงอ่านขึ้นไปตามไม้เอก แล้วลงไปตามไม้โทคงรูปจั่วนั้น

ก่า

จ่า

ด่า

ต่า

บ่า

กา

ก้า

จา

จ้า

ดา

ด้า

ตา

ต้า

บา

บ้า

ในจินตตามณีมีการแจกลูกอีก ลองถ่ายภาพส่งมาให้ครูดูกันหน่อยค่ะ ใครหาเจออีกบ้าง....

เนื้อหาด้านอักขรวิธีไทย (ต่อ)

อักษรควบกล้ำ

มาตราตัวสะกด (ใครหาเจอว่ามาตรา
ตัวสะกดมีกี่แม่ ส่งภาพถ่ายมาได้เลยจ้า)

คำเป็น-คำตาย

วิธีเขียนเครื่องหมายวรรณยุกต์

เครื่องหมายต่าง ๆ (โดยแต่งเป็นคำประพันธ์)

๑ ส ศ ษ ญ ย

๒ ๓ + พินทุ์

ใ ไ ใสโดยจิน

คือว่าทาร์นั้นผู้

๑ เปนเสมียนรอรบรู

พินเอกพินโททัณ๗-

ฝนทองอีกฟองมัน

แปดสิ่งนี้ใครรู

ใครถวิล

ชอบรู

ดาแมน

ฉลาดแท้เมธา ๆ

วิสัยช

ฆาฏคู

นฤคหิต นันนา

จึงให้เป็นเสมียร ๆ

การเรียนรู้เครื่องหมายต่าง ๆ สำคัญสำหรับผู้ทำหน้าที่เสมียนในเวลานั้น ซึ่ง
หมายถึงตำแหน่งของเจ้าหน้าที่ที่ทำงานด้านหนังสือในราชสำนัก หรือเรียกอีกชื่อว่า
อาลักษณ์

เครื่องหมายกำกับการเขียน

วิสัยช์ (๕)

พินทุ์โท (ˊ)

คู้หรือไม้ตายคู้ (ˋ)

ฟองมัน (๐)

พินทุ์เอก (')

ทัณตฆาฏ (˘)

ฝนทอง (")

นฤคหิต (๐)

มาตราตัวสะกด 7 มาตรา

๑ นนพกอกกอเหง้า

แจกจាំอุธาหอร

กตกบกกม้วยมรณ

กนกงกมเกอยนั้

๑ ส จ ต ถ ท ไซ้

กน ญ ร ล พ ด

พ ป ภ ทานสมมต

ข ค ต่างกกจั้ง

อักษร

แห่งหั้น

สามแม่

ชี้พได้นามตรี ๓

ต่างกต

แตงตง

ต่างกบ แลนา

แจกให้เหนแสดง ๓

เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการแต่งคำประพันธ์ประเภทต่าง ๆ

ในที่นี้กล่าวเฉพาะคำประพันธ์ประเภทโคลงกับฉันท์เท่านั้น

โดยยกแผนผังตัวอย่างโคลงจากลิลิตพระลอ

อธิบายวิธีแต่งโคลงสุภาพโดยใช้คำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพ

มีตัวอย่างโคลงลาวจำนวนมาก

ตัวอย่างโคลงห้า โคลงกลบท กลอักษร

จากนั้นจึงอธิบายการแต่งฉันท์ (โดยอธิบายจากคัมภีร์วุดโตทัย)

มีตัวอย่างคำประพันธ์ประเภทฉันท์หลายตัวอย่าง

เนื้อหาเกี่ยวกับรหัสอักษร (ให้ลองถอดรหัสความจากโคลงที่กำหนด)

เนื้อหาเกี่ยวกับรหัสอักษร เช่น ฤๅษีแปลงสาร

๑ ลิขิตอักษรเที๋

งงฟถึ่นวท้าวขารสา

รรรคากุศรเสนถา

มอ้าตยฤศรนจพจ้า

ฤนลบา

มหนูหน้าห

งงยละลูงถึยล

นนี่เข้าอพีเดไ

ถอดรหัสเป็น

๑ ลิขิตอักษรเศี๋

ฟงงถึท้วนขาวสาร

มรรคากุเศศถาน

อ้ามฤตยรศพจนจ้า

นฤบาล

หนุ่มเหน้า

ยงงลู่ถึงเลย

เนิ่นซ่าเพื่อไ

ข้อสังเกตและแนวคิดจากการพิจารณาเนื้อหาและการเรียบเรียงจินตตามณีนฉบับ พระโหราธิบดี

1. วิธีการขึ้นต้นด้วยบทไหว้ครู ยังคงรักษาขนบนิยมในการแต่งคำ
ประพันธ์

2. เนื้อหาที่กล่าวถึงการแจกลูกตามมาตราตัวสะกดต่าง ๆ สังเกตได้ว่า
แตกต่างกับปัจจุบัน เนื่องจากไม่มีมาตราแม่เกอว ส่วนตัวสะกดในมาตรา
แม่เกยจะรวมคำที่สะกดด้วยตัว “ว” หรือมาตราแม่เกอวในปัจจุบัน

ข้อสังเกตและแนวคิดจากการพิจารณาเนื้อหาและการเรียบเรียงจินตตามณี ฉบับพระโหราธิบดี

3. เนื้อหาและการนำเสนอเนื้อหามักนำมาร้อยเป็นคำประพันธ์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นยุคที่นิยมด้านการกวี และเน้นประโยชน์ให้ผู้ที่ทำหน้าที่ทางหนังสือในราชสำนัก หรือที่เรียกว่า อาลักษณ์

4. เนื้อหาที่กล่าวถึงหัวข้อย่อหรัสอักษร อักษรเลข ให้ผู้เรียนมีโอกาสฝึกทดสอบถอดรหัสอักษร นับเป็นวิธีการที่ทันสมัย ให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิด และยังแสดงความสามารถของผู้แต่งด้วย

คำถามชวนคิด

จากที่ได้เรียนเนื้อหาในจินตามณีฉบับพระโหราธิบดีแล้ว
นักศึกษาคิดว่าเนื้อหาในจินตามณีฉบับนี้**เหมาะสำหรับเด็กไทยใน
ระดับใด** หรือไม่เหมาะสม เพราะเหตุใด และเหมาะที่จะเป็น
แบบเรียน**เพื่อพัฒนาตนเองด้านใดบ้าง**

แบบเรียนจินตามณีฉบับพระเจ้า บรมโกศจะเป็นอย่างไร

**ให้นักศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาและ
การเรียบเรียงว่า แบบเรียนจินดา
มณีฉบับพระเจ้าบรมโกศมีเนื้อหา
สอนเกี่ยวกับเรื่องใดบ้าง
(วิเคราะห์จากเนื้อหาที่ครูให้
เอกสารเท่านั้น)**